

PAGaidu TIESĪBU AIZSARDZĪBAS LĪDZEKĻA NOZĪME SUBJEKTĪVO TIESĪBU AIZSARDZĪBĀ: SATVERSMES TIESAS PIEMĒRS

PROVISIONAL MEASURES IN PROCEEDINGS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LATVIA

Jānis Priekulis, *Dr. iur. cand.*

Summary

The idea of applying a provisional measure is to avert or mitigate (wholly or in part) the consequences of a possible violation during the court proceedings. If an individual is entitled to recourse to the Constitutional Court of the Republic of Latvia, and to challenge a legal norm that possibly violates his fundamental rights enshrined in the constitution of the Republic of Latvia (*Satversme*), then a provisional measure shall be capable to avert or mitigate (wholly or in part) the consequences of a possible violation of his fundamental rights during the proceedings. If a legal norm without its application may possibly violate individual's fundamental rights, he shall be entitled to request to limit the operation of the challenged legal norm. This is a must-have provisional measure in the Constitutional Court proceedings.

Atslēgvārdi: Satversmes tiesa, pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis, konstitucionālā sūdzība

Keywords: Constitutional Court, provisional measure, constitutional complaint

Ievads

Latvijā un ārvalstīs ir pierasts, ka persona var vērsties tiesās un citās institūcijās, lai aizsargātu savas tiesības, tostarp konstitucionālajā tiesā – lai aizsargātu savas konstitūcijā garantētās tiesības. Tomēr mūsdienās ar iespēju vērsties tiesā vai kādā citā institūcijā savu tiesību aizsardzībai ir par maz. Ja personai ir tiesības vērsties tiesā, lai izvērtētu savu tiesību aizskāruma pamatotību, tad tiesas procesā ir jābūt nodrošinātiem arī atbilstošiem pagaidu aizsardzības līdzekļiem, ar kuriem šīs personas tiesības aizsargāt, kamēr tiek izvērtēta tiesību aizskāruma pamatotība. Šajā rakstā tiks izvērtēts, vai Satversmes tiesas procesā konstitucionālās sūdzības iesniedzējam ir nodrošināti Satversmes 92. pantam atbilstoši pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi.

Pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa izpratne un vajadzība

Pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis noregulē strīda tiesiskās attiecības uz laiku, kamēr tiek lemts par tiesību aizskāruma pamatotību. Pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa uzdevums ir saglabāt esošo stāvokli (*status quo*) uz noteiktu laiku vai līdz brīdim, kad tiks galīgi izlemts par tiesību aizskāruma pamatotību.¹ Attiecīgi pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa piemērošanas uzdevums ir saglabāt tādu stāvokli, kāds pastāvēja pirms, iespējams, nepamatota tiesību aizskāruma. Piemērojot pagaidu tiesību aizsardzības līdzekli, tiek novērsts vai mazināts (pilnībā vai daļēji) tiesas procesa laikā, iespējams, nepamatots tiesību aizskārums, līdz ar to risinot taisnīguma gausuma problēmu, kad taisnīgums ir gan panākts, tomēr novēloti.

Var piekrist ārvalstu tiesību doktrīnā minētajam, ka pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus var izmantot kā līdzekļus pagaidu aizsardzības nodrošināšanai pret iespējamu pamattiesību pārkāpumu.² Tomēr pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi izmantojami attiecībā uz pastāvošu tiesību aizskārumu – lai novērstu pastāvoša tiesību aizskāruma iestāšanos vai mazinātu pastāvošu tiesību aizskārumu procesa laikā. Ja tiesas procesa laikā, kamēr tiek izvērtēta tiesību aizskāruma pamatotība, nerodas pastāvošs tiesību aizskārums, nav pamata piemērot pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus.

Valsts pienākums paredzēt atbilstošus pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus tiesas procesa laikā izriet no tiesībām uz taisnīgu tiesu un tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli. Latvijas gadījumā šis pienākums noteikts Satversmes 92. panta pirmajā un trešajā teikumā. Tiesu procesos pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu piemērošana ir vērsta arī uz to, lai tiesas nolēmums nekļūtu nevajadzīgs un novēlots, ievērojot, ka lietas taisnīgai izskatīšanai tiesā objektīvi vajadzīgs noteikts laiks. Ārvalstīs un Latvijā pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu paredzēšana ir ierasta parādība. Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Eiropas Savienības Tiesa pēc būtības var piemērot saturiski jebkādus pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus, kas nepieciešami efektīvai tiesību aizsardzībai tiesas procesa laikā. Normatīvi netiek ierobežots iespējamais pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu klāsts.³ Piemēram, Eiropas Savienības Tiesa ir uzlikusi Polijai par pienākumu apturēt tāda likuma piemērošanu, kurš samazina maksimālo vecumu Augstākās tiesas tiesnešiem, kā rezultātā vairāki tiesneši spiesti zaudēt savu amatu.⁴

Latvijā vispārējās jurisdikcijas tiesām un administratīvajām tiesām ir pieejams plašs pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu klāsts, Satversmes tiesai pat atzīstot, ka prasības nodrošināšana un ar to saistīto jautājumu izlemšana ir civilprocesa būtiska sastāvdaļa.⁵ Piemēram, administratīvā tiesa var apturēt

¹ Sk.: Zakrzewski R. Remedies Reclassified. Oxford: Oxford University Press, 2003, p. 124.

² Sk.: Baginska W. Damages for Violations of Human Rights. London: Springer, 2016, p. 312.

³ Sk. Līguma par Eiropas Savienības darbību 279. pantu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas reglamenta 39. punktu. Šobrīd Eiropas Cilvēktiesību tiesā ir izveidojusies prakse piemērot pagaidu aizsardzības līdzekļus, kad ir nenovēršams risks, ka tiks nodarīts nenovēršams kaitējums.

⁴ Sk. Eiropas Savienības Tiesas priekšsēdētāja 15.10.2018. rīkojumu lietā Nr. C-619/18. Pieejams: <http://www.curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=42BE59C6A0E2AE9C63BEE8161CA5C67E?text=&docid=207961&pageIndex=0&doclang=LV&mode=req&dir=&occ=first&part=1&id=2368473> [aplūkots 17.12.2018.].

⁵ Sk. Satversmes tiesas 10.05.2010. spriedumu lietā Nr. 2009-93-01.

administratīvā akta darbību, ja pārsūdzētā administratīvā akta darbība varētu radīt būtisku kaitējumu, tostarp zaudējumus, kuru novēršana vai atlīdzināšana būtu ievērojami apgrūtināta vai prasītu nesamērīgus resursus, un ja pārsūdzētais administratīvais akts ir pirmšķietami (*prima facie*) prettiesisks.⁶ Tādi paši nosacījumi ir pagaidu neregulējuma piemērošanai, turklāt iespējamie pagaidu neregulējuma līdzekļi tiek formulēti pietiekami plaši,⁷ lai ikvienas administratīvās lietas ietvaros tiesa varētu piemērot nepieciešamo pagaidu tiesību aizsardzības līdzekli. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments ir atzinis, ka bez šiem līdzekļiem arī tiesas sprieduma nekavējoša izpilde ir pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis.⁸

Savukārt civilprocesā kā pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis paredzēta prasības nodrošināšana. Prasības nodrošinājuma līdzekļi ir formulēti plaši, un tie ietver arī tādus līdzekļus kā kustamas mantas un skaidras naudas apķīlāšana un aizliegums atbildētājam veikt noteiktas darbības.⁹ Lēmumu par prasības nodrošināšanu var pieņemt, ja tiesas sprieduma izpilde civillietā varētu kļūt apgrūtināta vai neiespējama.¹⁰ Civilprocesā bez prasības nodrošināšanas ir paredzēti arī citi pagaidu aizsardzības līdzekļi.¹¹ Kriminālprocesā drošības līdzekļa piemērošanai apsūdzētajam arī var būt pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa raksturs, piemēram, apcietinājuma piemērošana apsūdzētajam var būt nepieciešama, lai novērstu iespējamību, ka apsūdzētais krimināllietas iztiesāšanas gaitā pārkāpj kādas citas personas tiesības, jo īpaši cietušā vai bērna tiesības.

Citu valstu konstitucionālajām tiesībām ir paredzētas arī tiesības ierobežot apstrīdētās tiesību normas darbību, un Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa nav vienīgā konstitucionālā tiesa, kura var to izdarīt. Šādas tiesības ir arī Slovēnijas, Albānijas un Beļģijas konstitucionālajai tiesai, kā arī Igaunijas Augstākajai tiesai.¹² Eiropas Padomes komisija “Demokrātija caur tiesībām” (turpmāk – Venēcijas komisija) ir norādījusi, ka tā atbalsta tiesību piešķiršanu konstitucionālajām tiesām ierobežot turpmāku tiesību normu piemērošanu, ja normatīvā akta turpmāka piemērošana noved pie kaitējuma vai pārkāpumiem, kurus nav iespējams novērst brīdī, kad tiek atzīts attiecīgā akta prettiesiskums.¹³ Attiecīgi Venēcijas komisija netieši vērš uzmanību uz to, ka citstarp tiesību normas darbības ierobežošanas gadījumā jāņem vērā tas, cik lielā mērā šāda pagaidu aizsardzības līdzekļa nepiemērošana radītu zaudējumus vai pārkāpumus, kurus nevarētu novērst. Tomēr tas nepavisam nenozīmē, ka iespējai ierobežot tiesību normu būtu jāpastāv tikai tad, kad konstitucionālās sūdzības iesniedzējam tiesību normas rezultātā tiek radīti tādi zaudējumi vai pārkāpumi, kurus nebūs iespējams novērst. Piemēram Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus var piemērot, ja tas ir nepieciešams, lai novērstu būtisku kaitējumu, nenovēršamu vardarbību vai lai aizsargātu citas būtiskas sabiedrības

⁶ Sk. Administratīvā procesa likuma 185.¹ panta otro daļu [redakcija spēkā ar 19.10.2019.].

⁷ *Ibid.*, 195 panta pirmā daļa un 196. pants [redakcija spēkā ar 19.10.2019.].

⁸ Sk. Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 25.10.2007. lēmuma lietā Nr. SKA-673/2007 12. punktu.

⁹ Sk. Civilprocesa likuma 138. panta pirmo daļu.

¹⁰ *Ibid.*, 137. panta pirmā daļa [redakcija spēkā ar 19.10.2019.].

¹¹ *Ibid.*, 250.¹⁰ un 250.³⁵ pants [redakcija spēkā ar 19.10.2019.].

¹² Plašāk sk.: Priekulis J. Tiesību normas darbības ierobežošana – sapnis vai realitāte. Jurista Vārds, 18.04.2017., Nr. 17 (971).

¹³ Plašāk sk.: Venice Commission. Study on Individual Access to Constitutional Justice, 27 January 2011, p. 39. Available at: <http://www.venice.coe.int>.

intereses.¹⁴ Tas, kad ierobežojama tiesību normu darbību, atkarīgs no tā, kad personai tiek nodrošināta efektīva tiesību aizsardzība uz laiku, kamēr tiek lemts par tiesību aizskāruma pamatotību.

Secināms, ka mūsdienās efektīva tiesību aizsardzība vairs nav iedomājama bez pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļiem, un to apliecina gan Eiropas Savienības Tiesas process un Eiropas Cilvēktiesību tiesas process, gan arī tiesu procesi Latvijā un ārvalstīs. Tiesas procesa laikā nepieciešamie pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi atkarīgi no tiesā izskatāmo lietu veidiem, un likumdevējam nebūtu ieteicams likumā ar lielu detalizācijas pakāpi uzskaitīt konkrētai lietu kategorijai paredzētos pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus, jo, pieņemot likumu, nav iespējams paredzēt visus tiesas procesa laikā nepieciešamos pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļus. Tāpat arī nosacījumiem pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa piemērošanai jābūt pietiekami elastīgiem, lai tiesas procesā varētu efektīvi aizsargāt ikvienas personas tiesības, novēršot vai mazinot, iespējams, nepamatotu tiesību aizskārumu un tā rezultātā radušās sekas.

Pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi Satversmes tiesas procesā

Ja Satversmes tiesai ir kompetence izvērtēt normatīvo aktu un tiesību normu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām, tostarp likuma normu atbilstību Satversmei, tiesas procesa laikā pieejamiem pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļiem ir jābūt tādiem, lai ikvienas lietas ietvaros varētu nodrošināt efektīvu personas tiesību aizsardzību līdz brīdim, kad tiks pieņemts galīgais nolēmums par apstrīdētās tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normai. Šāda prasības izriet no Satversmes 92. panta pirmā un trešā teikuma.

Satversmes tiesas procesā konstitucionālās sūdzības iesniedzējam ir nodrošināti divi pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi – tiesas nolēmuma izpildes apturēšana un lietas izskatīšanas apturēšana vispārējās jurisdikcijas tiesā vai administratīvajā tiesā, iekams nav noslēgusies lietas izskatīšana Satversmes tiesā. Lietas izskatīšanas apturēšana, iekams nav noslēgusies lietas izskatīšana Satversmes tiesā, atbilst pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa būtībai, jo noregulē ar lietas izskatīšanu saistītās tiesiskās attiecības līdz Satversmes tiesas galīgajam nolēmumam. Jānorāda, ka nevar piekrist tiesību doktrīnā minētajam, ka “Satversmes tiesas sprieduma izpildes kārtības noteikšana”¹⁵ būtu pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis, jo tas notiek jau pēc tam, kad tiesību aizskārums atzīts par nepamatotu. Savukārt lietās, kas ierosinātas uz citu pieteikumu pamata, likumā nav paredzēti pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi, un Satversmes tiesa ir atzinusi, ka šādās lietās lūgums par pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa piemērošanu var tikt izskatīts kā neregulēts procesuāls jautājums, piemēram, jautājums par starptautiska līguma apstiprināšanas procedūras apstiprināšanu vai izsludinātas tautas nobalsošanas apturēšanu, un tāpat šādās lietās jautājumi par pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu piemērošanu izskatāmi pēc būtības.¹⁶

¹⁴ Likums par Vācijas Federālo konstitucionālo tiesu, 32. panta pirmā daļa. Pieejams: <http://www.codices.coe.int> [aplūkots 14.12.2018.].

¹⁵ Sk.: Šķiņķis M. Pagaidu noregulējums Satversmes tiesas procesā. Jurista Vārds, 31.01.2012., Nr. 5 (704).

¹⁶ Sk. Satversmes tiesas 10.05.2007. lēmuma lietā Nr. 2007-10-0102 6. punktu un Satversmes tiesas rīcības sēdes 20.01.2012. lēmuma lietā Nr. 2012-03-01 4. punktu. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv [aplūkots 19.10.2019.].

Jautājums par tiesību normas darbības ierobežošanu, lai personai nodrošinātu efektīvu viņas tiesību aizsardzību, kamēr tiek lemts par tiesību aizskāruma pamatotību, primāri rodas attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju, tas ir, personu, kas iesniedz Satversmes tiesā konstitucionālo sūdzību, lai aizsargātu savas Satversmē garantētās pamattiesības. Latvijas tiesību zinātnē līdz šim vairāk analizēts jautājums, vai tiesību normas darbības ierobežošana varētu būt uzskatāma par neregulētu procesuālu jautājumu Satversmes tiesas procesā, ņemot vērā Satversmes tiesas praksi noraidīt konstitucionālās sūdzības iesniedzēju lūgumus ierobežot apstrīdētās tiesību normas darbību nevis tāpēc, ka šādi lūgumi būtu nepamatoti pēc būtības, bet gan tāpēc, ka Satversmes tiesai neesot kompetences ierobežot apstrīdēto tiesību normu darbību lietās, kas ierosinātas pēc konstitucionālās sūdzības.¹⁷ Taču tas, vai tiesību normu darbības ierobežošana uzskatāma par neregulētu procesuālu jautājumu Satversmes tiesas procesā vai arī nav par tādu uzskatāma, pēc būtības ir mazsvarīgs jautājums. Tiesību doktrīnā neregulētu procesuālu jautājumu vairāk izmanto par instrumentu, lai izšķirtu, kādi jautājumi ir Satversmes tiesas kompetencē, bet kādi – likumdevēja kompetencē. Svarīgākais jautājums ir šāds: vai esošo pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļu pietiek, lai efektīvi aizsargātu konstitucionālās sūdzības iesniedzēja, iespējams, nepamatoti aizskartās tiesības Satversmes tiesas procesa laikā?

Uzreiz jānorāda – maldīgi uzskatīt, ka tiesību aizskārums var izrietēt no tiesību normas tikai tad, kad tiesību norma, pieņemot tiesību piemērošanas aktu, ir piemērota attiecībā uz personu. Tiesību norma var radīt pastāvošu tiesību aizskārums arī tad, ja tā nav piemērota ar tiesību piemērošanas aktu, bet persona ir pati ievērojusi tiesību normu. Arī šādā gadījumā, kad uz tiesību normas pamata nav pieņemts tiesību piemērošanas akts, kamēr tiek izvērtēta tiesību aizskāruma pamatotība, Satversmes tiesas procesā jābūt nodrošinātiem atbilstošiem pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļiem. Tomēr atbilstoši pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi šādā gadījumā nav nodrošināti.

Pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklim jāspēj novērst vai mazināt ikvienu pastāvošu tiesību aizskārums tiesas procesa laikā, tātad efektīvi aizsargāt personas tiesības, kamēr tiek izvērtēta tiesību aizskāruma pamatotība. Tomēr, ja pirms vēšanās Satversmes tiesā uz tiesību normas pamata ir pieņemts tiesību piemērošanas akts, konstitucionālās sūdzības iesniedzēja rīcībā ir divi pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi – lietas izskatīšanas apturēšana un tiesas nolēmuma izpildes apturēšana. Taču, ja pirms vēšanās Satversmes tiesā uz tiesību normas pamata nav pieņemts tiesību piemērošanas akts, konstitucionālās sūdzības iesniedzējam Satversmes tiesas procesā nav pieejams neviens pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis. Tādējādi šādos gadījumos konstitucionālās sūdzības iesniedzējam nav pieejams neviens pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis, kas varētu novērst vai mazināt pastāvošu tiesību aizskārums Satversmes tiesas procesā uz laiku, kamēr tiek lemts par apstrīdētās tiesību normas tiesiskumu. Procesā, kurā personai nav pieejami atbilstoši pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi, ne vienmēr var efektīvi aizsargāt personas aizskartās tiesības, attiecīgi ne vienmēr var nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli.

¹⁷ Plašāk sk.: Priekulis J. Neregulētie procesuālie jautājumi Satversmes tiesas procesā. Jurista Vārds, 19.01.2016., Nr. 3 (906); Rodiņa A. Pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļi *versus* neregulēts procesuāls jautājums Satversmes tiesas procesā. Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 337.–345. lpp.

Līdzšinējā Satversmes tiesas praksē ir bijis gadījums, kad radās pamatots jautājums par vajadzību pilnībā vai daļēji ierobežot apstrīdēto tiesību normu darbību attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Tā bija Satversmes tiesas lieta, kura tika ierosināta pēc elektroniskā plašsaziņas līdzekļa konstitucionālās sūdzības. Šajā lietā tika apstrīdēta tiesību norma, atbilstoši kurai konstitucionālās sūdzības iesniedzējam bija pienākums pāriet uz radioapraidi latviešu valodā. Tiesību aizskārumu radīja tiesību norma, nepieņemot uz tās pamata tiesību piemērošanas aktu. Lieta tika izbeigta, jo apstrīdētā tiesību norma tika grozīta, izbeidzot tiesisko strīdu.¹⁸ Taču, ja apstrīdētā tiesību norma nebūtu grozīta un lietas izskatīšana tiktu turpināta, pastāv pamatotas šaubas, vai šajā lietā būtu bijis iespējams nodrošināt efektīvu personas tiesību aizsardzību, neapturot apstrīdēto tiesību normu darbību attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju. Attiecīgi, ja apstrīdētā tiesību norma nebūtu grozīta, tad tas nozīmētu, ka, pirms Satversmes tiesa pieņem galīgo nolēmumu šajā lietā, konstitucionālās sūdzības iesniedzējam būtībā bija jāpāriet uz pilnīgu radioapraidi latviešu valodā, vēl pirms Satversmes tiesa būtu izlēmusi, vai šāda prasība ir Satversmei atbilstoša. Nepārejot uz pilnīgu radioapraidi latviešu valodā, viņam tiktu anulēta licence. Pāreja uz raidīšanu latviešu valodā nozīmētu pilnīgu komercdarbības pārorientāciju, kam sekotu neatgriezeniski zaudēti klausītāji, dažādu līgumu laušana ar programmu veidotājiem, darbiniekiem un sadarbības partneriem par reklāmām, jaunu programmu veidošana, zīmola maiņa un citas darbības. Tas viss būtu prasījis lielus finansiālos ieguldījumus. Ja tiesību normas nebūtu grozītas un lietas izskatīšana tiktu turpināta, atzīstot, ka apstrīdētās tiesību normas neatbilst Satversmei, tas nozīmētu, ka konstitucionālās sūdzības iesniedzējs ir nepamatoti pārgājis uz radioapraidi latviešu valodā, proti, viņš var turpināt raidīt iepriekš noteiktās valodas proporcijās, tostarp arī krievu valodā, kaut gan ir neatgriezeniski zaudēti klausītāji un veiktas citas neatgriezeniskas izmaiņas. Tā nav efektīva personas tiesību aizsardzība, turklāt, lai pēc Satversmes tiesas sprieduma izpildītu kompensācijas funkciju, valstij būtu pienākums atlīdzināt konstitucionālās sūdzības iesniedzējam visus nepamatota tiesību aizskāruma dēļ radušos zaudējumus, kuri varētu būt mērāmi pat miljonus eiro.

Šajā lietā konstitucionālās sūdzības iesniedzējs bija arī lūdzis ierobežot apstrīdētās tiesību normas darbību, tomēr Satversmes tiesa lūgumu neapmierināja, norādot, ka Satversmes tiesas procesā nav tāda pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa un tas nav izlemjams kā neregulēts procesuāls jautājums.¹⁹ Tomēr, tāpat kā tiesas nolēmuma izpildes apturēšanas gadījumā, arī šādā gadījumā var rasties Satversmes tiesas sprieduma neizpildes risks vai risks, ka personai tiks radīts būtisks kaitējums. Tādēļ būtu jāpastāv iespējai, kā to novērst, un gadījumos, kad pastāvošs tiesību aizskārumus personai izriet no tiesību normas bez jebkāda tiesību piemērošanas akta pieņemšanas, šī iespēja ir tiesību normas darbības ierobežošana.

Atbilstoši likumam "Par pašvaldībām" Saeima noteiktos gadījumos ar likumu var atlaist pašvaldības domi, ieceļot arī pagaidu administrāciju un nosakot termiņu jaunām domes vēlēšanām.²⁰ Pašvaldības domes atlaišana nozīmē,

¹⁸ Sk. Satversmes tiesas 18.04.2016. lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01 5.–6. punktu.

¹⁹ Sk. Satversmes tiesas 01.12.2015. rīcības sēdes lēmumu lietā Nr. 2015-15-01. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv [aplūkots 11.08.2019.].

²⁰ Plašāk sk. likuma "Par pašvaldībām" 91. un 92. pantu.

ka domes deputāti zaudē savu mandātu, ar to saistītās tiesības un pienākumus, kā arī domes deputāta atalgojumu. Šāds likums aizskar ikviena pašvaldības domes deputāta tiesības pildīt valsts dienestu un tiesības uz savam darbam atbilstošu atalgojumu, tāpēc ikviens deputāts var vērsties Satversmes tiesā, apstrīdot šo likumu. Ja šāds likums tiek apstrīdēts Satversmes tiesā, nepastāv neviens pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis, ko varētu izmantot no amata zaudējušie deputāti. Pat ja šāds likums izrādītos prettiesisks, jo domes atlaišanai nav bijis tiesiska pamata, amatu zaudējušie deputāti parasti neatgūs amatu tāpēc, ka būs jau notikušas jaunas pašvaldības domes vēlēšanas, kurās ievēlēti jauni deputāti. Tas ir neatkarīgi no tā, vai ir beidzies termiņš, uz kādu no amata atceltie deputāti tika ievēlēti. Pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa neesība šādā gadījumā var ne tikai apdraudēt tiesības pildīt valsts dienestu, bet arī mazināt pašvaldības domes vēlēšanu nozīmi, ja pastāv vienkāršs veids, kā sarīkot jaunas domes vēlēšanas un censties atbrīvoties no domes deputātiem, kas Saeimas vairākumam nav vēlami.

No vienas puses, arguments, kuru min par iemeslu, kāpēc konstitucionālajai tiesai nebūtu dodamas tiesības ierobežot tiesību normu darbību, ir varas dalīšanas princips, proti, šādas konstitucionālās tiesas tiesības pārlieku daudz iejauktos likumdevēja darbībā. Tāpat tiek minēts, ka šāda iespēja radītu pārlieku lielu slodzi konstitucionālajām tiesām. No otras puses, jāņem vērā, ka varas dalīšanas princips nav jāuztver dogmatiski un formāli, bet jāsamēro ar tā mērķi novērst varas centralizāciju vienas institūcijas vai amatpersonas rokās.²¹ Varas dalīšanas mērķis ir personas pamattiesību un demokrātiskas valsts iekārtas nodrošināšana, garantējot līdzsvaru un savstarpēju kontroli starp valsts varas institūcijām.²² Satversmes tiesai jau ir tiesības atcelt normatīvos aktus un tiesību normas, tostarp likumus un tiesību normas, un tas nav pretrunā ar varas dalīšanas principu. Ja reiz tiktu atzīts, ka tiesības ierobežot tiesību normu darbību ir pretrunā ar varas dalīšanas principu, būtu arī jāatzīst, ka konstitucionālās tiesas tiesības atcelt tiesību normas ir pretrunā ar šo principu. Tomēr tas tā nav, un mūsdienās demokrātiskā tiesiskā valstī par normu tiek uzskatīts tas, ka tiesa var atcelt vai nepiemērot tādu tiesību normu, kura neatbilst konstitūcijai. Turklāt tas, ka šāda pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa ieviešana radītu pārlieku lielu slodzi konstitucionālajām tiesām, nav leģitīms iemesls. Ja reiz konstitucionālā tiesa ir izveidota, tas ir valsts uzdevums nodrošināt konstitucionālo tiesu ar nepieciešamajiem resursiem, lai tā varētu efektīvi pildīt tai uzticētos uzdevumus. Secināms, ka varas dalīšanas princips nevar kalpot par attaisnojumu, lai nenodrošinātu Satversmes tiesas procesā iespēju ierobežot apstrīdētās tiesību normas darbību attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju.

Ja reiz konstitucionālās sūdzības iesniedzējam ir tiesības vērsties Satversmes tiesā un apstrīdēt tādu tiesību normu, kura, iespējams, nepamatoti aizskar viņa pamattiesības, kas garantētas Satversmē, tad pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklim ir jāspēj šo neatbilstību Satversmei novērst vai mazināt. Satversmes tiesas procesā ir jāpastāv pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļiem, kas ikvienā pastāvošā tiesību aizskāruma gadījumā spēj novērst vai mazināt šādu tiesību aizskārumu uz laiku, kamēr tiek lemts par apstrīdētās tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normai. Ja uz tiesību normas pamata nav pieņemts

²¹ Sk. Satversmes tiesas 01.10.1999. sprieduma lietā Nr. 03-05 (99) 1. punktu.

²² Sk. Satversmes tiesas 18.12.2013. sprieduma lietā Nr. 2013-06-01 11. punktu.

neviens tiesību piemērošanas akts, to iespējams panākt, pilnībā vai daļēji apturot apstrīdētās tiesību normas darbību – pilnībā vai daļēji apturot par tiesību normas tiesiskā sastāva izpildīšanos paredzēto tiesisko seku iestāšanos attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju.

Secinājumi

1. Pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklis ir tāds līdzeklis, kas noregulē strīda tiesiskās attiecības uz laiku, kamēr tiek lemts par tiesību aizskāruma pamatotību. Piemērojot pagaidu tiesību aizsardzības līdzekli, tiesas procesa laikā tiek novērsts vai mazināts (pilnībā vai daļēji), iespējams, nepamatots tiesību aizskārums.
2. Pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa piemērošana var būt nepieciešama, kad tiesas procesa laikā ir radies vai radīsies pastāvošs tiesību aizskārums. Ja tiesību aizskāruma pamatotība tiek izvērtēta, kad tiesību aizskārums tiesas procesa laikā ir nākotnē sagaidāms, nav tiesiska pamata pagaidu tiesību aizsardzības līdzekļa piemērošanai, jo nav tāda tiesību aizskārums, kuru būtu nepieciešams novērst vai mazināt.
3. Ja reiz konstitucionālās sūdzības iesniedzējam ir tiesības vērsties Satversmes tiesā un apstrīdēt tādu tiesību normu, kura, iespējams, nepamatoti aizskar viņa Satversmē garantētās pamattiesības, tad pagaidu tiesību aizsardzības līdzeklim ir jāspēj šo neatbilstību Satversmei novērst vai mazināt (pilnībā vai daļēji).
4. Ja uz tiesību normas pamata nav pieņemts neviens tiesību piemērošanas akts, tiesību aizskārums iespējams novērst vai mazināt (pilnībā vai daļēji), apturot apstrīdētās tiesību normas darbību, tas ir, pilnībā vai daļēji apturot par tiesību normas tiesiskā sastāva izpildīšanos paredzēto tiesisko seku iestāšanos attiecībā uz konstitucionālās sūdzības iesniedzēju.
5. Iespēja Satversmes tiesai apturēt apstrīdētās tiesību normas darbību nav pret-runā ar varas dalīšanas principu, bet ir vērsta uz Satversmes 92. pantā garantēto tiesību nodrošināšanu.